

RABOK A PUSZTÁBAN

MAJTÉNYI MIHÁLY

Comes de Soro generális, temesvári várparancsnok 1794 júniusában elrendelte, hogy a kazamatákat ki kell üríteni.

A rabokat négyesével egymáshoz láncolták, és június 12-én felsorakoztatták a várudvaron. Négyfontos profuntot kapott mindegyikük és egy váltás fehérneműt a tarisznyájába. Vidáman zajongva csoportosultak, örültek a szabadságnak, hogy ismét rájuk süt Isten napja, nem bánták, akármi lesz. Ha túl nagy volt a zaj, a foglárók néha közéjük csördítettek.

Nyolc óra felé puskás svalizsérok fogták körül a térséget. Valami parancsot olvastak fel a katonák között, a rabok azt nem hallották, aztán a sok porkoláb hosszú pálcákkal megkezdte négyesével az elítéltek kiterelését. Dalolva indultak a sáncárkon át, lánccsörgés között vonultak a városon keresztül, a polgárok szájáttva bámultak utánuk. Aki kijött kíváncsiskodni a kocsiótra, azt puskatussal kergették vissza a katonák.

– Félre az útból, hé!

Délnyugat felé indult a menet. Mindegyik csoportot csak lazán zárták körül a katonák, azokat hiába kérdezték a megláncolt foglyok: morvák voltak, és nem értették a szót.

Dél felé már Kisbecskerek utcáin porzottak az ütemes léptek. Csátádon és Komlóson át haladtak, a komlósi uradalom pajtaiban meghált az egyik csoport, a másik éjszaka is folytatta útját Kikinda felé. Sokan

Részlet a Császár csatornája című regényből

kidőltek, ezeket átvette valamelyik lassabban haladó csapat. Káromkodva, zajongva, énekszóval haladtak a bánáti rónaságon át, hangos láncsörgés között a temesvári kazamaták rabjai.

Három napig tartott a vonulás. Becséig hajszolták őket a katonák, itt volt ismét általános gyülekező. Alig lehetett ráismerni azokra, akik Temesvárról három nap előtt elindultak: a penészes fehér arcokat kicsípte a szél, a napsütés megbarnította, új fehér ruhájukat vastag por fedte. Húszan kidőltek útközben, nyolcan szökést kíséreltek meg, kettőt közülük agyonlőttek. Egy idős ember Beodránál szívszélhűdésben halt meg hirtelen, el is temették rögtön, papot sem hívtak, a svalészter őrmester mondott rövid imát sírja fölött.

Ötszázhuszonhárom rab indult el Temesvárról, Becsére már csak ötszázan érkeztek meg.

Az uradalmi csűrőkbe zárták őket, reggel másféle katonák jöttek, csajkások a Tisza felől, ezek vették át a félezer embert. Kihajtották a rabokat a Tisza-partra, megkezdődött az átszállítás a túloldalra, bárkán és csónakokon. Felvont fegyverrel álltak őrt a szerezsánok, még így is négyen kíséreltek meg szökést: a vízbe vetették magukat együttesen. Lövések porzottak a víz fölött, halálordítás vegyült az evezők zajába.

Május 16-án délelőtt a régi sörház udvarán volt újabb sorakozó Óbecsén. A péterváradi erőd tisztjei számlálták meg a rabokat: négyszázkilencvenhat embert.

Aztán délnyugatnak hajtották őket, Földvár felé. Nem tudta senki közülük, mi végből.

Négyen voltak a sorban. Minden sor mellett prófosz, hosszú pálcával.

Középen kettőjük lábát egymáshoz láncolták, ezek jártak legroszszabbul, mert nemcsak testük terhét cipelték, hanem a láncét is. Nem volt súlyos ez a lánc, de akadozott minduntalan. Egyszerre kellett lépni, egyiknek jobb, másiknak bal lábbal, különben összekeveredtek a láncszemek. Fél tucat ilyen szabálytalan lépés, és megszorult a bilincs, amitől az egész sor hátramaradt. Ügyelni kellett az ütemes léptekre, ezen úgy segítettek, hogy számoltak egyszerre. Egy, egy, egy, egy. Ütemesen hangzott a kiáltás egész délelőtt: őrrítő volt.

Őrrítő volt ez az ütem és kiáltás reggeltől estig. Marta a testet, a lelket, kiszította az erőt. Ha az egyik támolyogni kezdett, megbénult az egész sor.

– Ne rángass úgy, átkozott!

Nem volt pajtásság ebben a hajszában, és ezt is akarták talán a rabtartók. Úgy láncolták egymás mellé a legellentétebb foglyokat. Rablógyilkos mellé politikai rabot. Nagy mellé kicsit. Békés mellé dühös természetűt. Már amennyire ismerték őket.

Kisebesedett az örök lába is a hajszában. Miért nem lovas katonákkal hajszolták a rabokat? Olyan volt a hangulat a katonák között is, hajlandók voltak bármely pillanatban felkoncolni a foglyokat, csak ne tartson tovább a hajszja.

Messze van még a földvári sánc. Két óra járásnyira legalább.

*

Valaki az ördögök nagyanyját emlegette a töltésoldalban. Hogy milyen lassan jön a transzport! Fél négy felé jár, és hírük-hamvuk sincs még!

– A péterváradiakat régen elhajtották. Itt vágják át énekszóval a falut.

Tejképű fiatal katona jelentette ezt lelkendezve. Csákója mélyen a fülére csúszott, elhúzta száját, úgy nevetett.

– Ezután nem ásunk!

– Nem bizony, bundás. Puska a kézbe és csiba. Ássanak majd ők.

Füben heveredett a biztató, vén obsitos, fűszál volt a szájában, azt törte fogával, időnként kiköpött egy darabot. Nem látja a káromkodó ember, a strázsamester ott a földtúrán túl. Ha látja, odacsördít egyet biztosan. De az most a rabokat lesi. Félezer embert jelentett Becséről a lovas hírnök. A Tiszán át hozták őket valahonnan.

Máriát emlegeti folyton a mosdatlan szájú. Meg azt, hogy mikor lesz itt munka.

Nagy sokára, fél órára talán énekszó száll a nádas felől. Mint a rekedt kerepelő hangja, olyan. Inkább üvöltés. És túlszárnyalva mögötte az ütemes kiáltás, elnyúló, fájdalmas, panaszos: Egy, egy, egy, egy.

A csákós strázsamester felágaskodik, szeme megvillan, egyetlen szemrántással maga mellé csődíti a strázsákat.

Megjöttek!

Négyzázkilencvenhat ember összesen.

Hétszázat délről hajtottak, Péterváradjáról. A Dunán észéki rabokat szállított a hajó. Károlyvárosból is útban volt egy csoport, azokat szerek hozták Verőcénél. A szegedi börtönből puszkás, kardos hajdúk

nógatták az elítélteket déli irányban. Láncban ezek is, oldalukon profundos tarisznya. Egy váltás fehérenemű, így szólt a parancs. Már akinek van, röhögtek vastagon a városi tömlöc pandúrfjai. Mit gondol a kincstár, nálunk is úgy megy ez, mint a vérbeli kazamatákban?

– Fenének hajtják erre ezt a sok embert? – tört ki a vámos a röszei kapunál.

– Kaszára, kapára, kit hogy – hangzott a válasz, amelytől nem lett okosabb a kérdező.

Nemesember nem volt a szegediek között, inkább kapcabetyár, szegénylegény, meg cigány. A cigányokat azzal rémítgették: akasztani viszik őket Szentmihályra.

A többinek már megsúgta a pandúrőrmester: ásni mennek délre. Árkot ásna, mert úgy rendelte a császár, aki még a nemes városnak is parancsol.

Ludastól homokban járt a lábuk. Szabadkát elkerülték, ne legyen ribillió a jöttük. Pusztákon vágtak át, aztán egyszerre megváltozott a táj. Apró dombok közt kanyarodott az út, s a hajdúknak ugyancsak ügyelni kellett, ne szökjön meg a földhajlás mögött valamelyik fogoly.

Ezeket Kúlának vitték, a szegedi rabokat. Voltak vagy harmincan.

Szakadatlanul tartott a vándorlás. Pozsonyból is ereszkedtek alá pár százan, kincstári rabok. Komáromnál duplára nőtt a számuk. Átvágtak a Duna jobb partjára, így haladtak Mohácsig.

A falvakban a nép az utcára kifutott eléjük. Volt, ahol leköpködték őket, máshol kenyérrel, gyümölcssel kínálták. Sok zsellérfaluban félreverték a harangot, és kaszával, kapával, ásóval vonult a lakosság. Csak amikor a lovas katonák kardja megcsillan a napfényben, akkor nyugodtak meg: lánc van a kezén a sok rabnak, nem kell félni!

*

A földvári töltés mögött sorakoztak négyesével a temesvári rabok. Most már tudták a kiáltozó katonáktól, zsellérektől, hogy lekerül róluk a bilincs. Azt is tudták, hogy ásniuk kell majd. Mit és meddig? Kinek mi gondja rá? Ásni kell.

– Látod, öcsém, azt a tornyot ottan?

– Aztat? Hát látom.

– Addig ásunk éppen. Oszta odaérünk, még hétszer addig.

Évődtek velük a katonák. És örültek: ezután ezeknek jut ki a munka, az ő kezüket töri az ásó. A katona csak strázsál.

Elvitték a sereget egy hónapja idestova. Hadba vitték a francuz ellen a Splényi ezredet, a Toscana ezredet, elvitték, ástak mindaddig a fekete pusztaságban az árkászokat, a pattantyúsokat – itt – most nem maradt belőlük más, csak az újonc és az obsitra hajló öregje. Strázsának.

Megcsillant a rab szeme, amikor leverték róla a bilincset. A szemhátért kereste, amely végtelen ezen a tájon. Meg is indult menten, boldogan, lánc nélkül hosszú napok óta.

– Nem arra, pajtás, hé, kiszúrod a szemed!

Akkor látta csak, hová terelték. Magas spanyol lovasok fogták körül a terepet, tüske és ág egymásba fonva. Ezek mögött felvont fegyverrel a katonák.

Nincs út kifelé a pusztába. Ásni kell.